

## O'TKIR NUR KASALLIGI BELGILARI.

Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi  
jamoat salomatligi texnikumi  
o'qituvchisi Xoajayeva Feruza  
Arifjanovna

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada o'tkir nur kasalligi belgilari atroflicha tahlil qilingan.

**Kalit so'zlar:** ruhiy, fizik, bemor, iliq

Kasallikning dastlabki, belgilari bemor qancha nur olganiga qarab namoyon bo'ladi. Nurlanish kam bo'lganda 18-24 soat, urtacha miqdordagi nurlannshda 4-10 soat, kuchli nurlanish olganda esa 1 - 3 soatdan so'ng odam kam harakat bo'lib, uyqu bosadi, tana harorati ko'tarilib, ko'ngli ayniydi, qusadi. Ko'p miqdorda nurlanganlar ko'p qayt qiladi, sillasi qurib, ba'zan qushidan ketadi. Chernobil shaxridagi AES portlaganda 1986 yil 25 apreldan 26 aprelga o'tar kechasi "tez yordam"da navbatchilik qilgan Pripyat shaxrili shifokor V. P. Beloko shunday hikoya qiladi: "Un sakkiz yashar yigitni olib kelishdi. U ko'ngli aynib, boshi qattiq og'riyotganligidan shikoyat qilib, qusa boshladi. Uni mashinaga olib kirmasimdanoq ahvoli og'irlasha boshladi. Aqli ozib, tildan qola boshladi, rangi oppoq oqarib ketdi. Yana uch-to'rt kishi ham boshi qattiq og'rib, tomoq bug'ilishi, ko'ngli aynishidan shikoyat qilishar va qusishardi. Ertalab soat oltalarda o'zimning ham boshim og'rib, tomog'im qusayotganini, oyoqlarimdan mador ketayotganini his etdim". Chernobil AES da zarar ko'rganlarni saralash paytida bemor tinimsiz qusa bersa, samolyotda Moskvadagi maxsus 6 - shaqar shifoxonasiga yuborib, o'tkir nur xastaligidan davolashardi. Agar bemorning ko'ngli sal-pal aynib, kasallikning boshqa belgilari bo'lmasa, uni Kiev shaxrida qoldirishardi. Afsuski, nurlanganlarning qay darajada nur olganligini kursatuvchi asboblardan chiqqan edi. Oz va o'rtacha miqdorda nur olganda qon tarkibida bir oz neytrofilli leykositoz, og'ir hollarda tezda leykopeniya yo'zaga keladi, eritrositlarning cho'kish tezligi (EChT) odatda bir qadar sekinlashadi. 3-4 kundan

so'ng kasallik yashirin davrga o'tadi va u 3-5 kundan 14-21 ko'ngacha davom etadi. Bunda bemor ahvoli odatda yaxshilanadi, lekin periferik qon o'zgarishlari zurayadi, neytro va limfopeniya, trombositopeniya va retikulositlar soni kamaygan holda leykopeniya avj oladi. Kasallikning qo'zg'alish davri uning belgilari tez namoyon bo'lishi bilan kechadi. Bemor holsizlanib, zaharlanish belgilari yo'zaga keladi. Teri ostiga qon quyiladi. Og'iz bushlig'i shilliq qavati, tomoqlar yara bo'lib ketadi. O'tkir nur kasalligi og'ir kechganda og'ir yarali eroziv enterokolit qo'shilib, tana harorati ko'tarilib ketadi. Yurakda og'ir distrofiya, nekroz, o'pkada qon quyilgan zotiljam o'choqlari paydo bo'ladi. Ichki sekresiya bezlari faoliyati bo'zilib, jinsiy a'zolar zararlanadi, goho bepushtlik rivojlanadi. Yengil hollarda nerv sistemasida funksional vegetativastenik hodisalar, og'ir hollarda bosh miyaning turli bo'limlariga qon quyilishi natijasida nerv sistemasining organik buzilishlari yo'zaga keladi. Ko'pincha ichaklar faoliyati izdan chiqadi. Teri qizarishi, pufaklar va shish, hatto yaralar paydo bo'lishi mumkin. Qon tarkibi manzarasi. Trombositlar soni xavfli rahamlar (20-30 ming) gacha va undan ham kamayib ketadi. Dastlabki uch kun ichida bemorlar qonida limfositlar darajasi pasayadi. Nurlanishning dastlabki soatlarida oshgan leykositlar soni suyak iligidagi sog'lom, nurlanishga chidamli hujayra - tayoqcha yadroli va segment yadroli leykositlardan iborat granulositlar sarf bo'lishi bilan kamayib ketaveradi. Leykositlardagi morfologik o'zgarishlar ularda vakuolalar, neytrofilalarda toksik donachalar yo'zaga kelishida namoyon bo'ladi. Leykositlar eng past ko'rsatkichgacha kamayib (0,1 o 109/l), agranulozitoz, mutloq limfopeniya va chuqur trombositopeniya holati kelib chiqadi. Kasallikning qo'zg'alish davri oxiriga kelib, kamqonlik paydo bo'ladi va zo'rayadi. Limfositlar sonining kamayib, ularning fagositlar faolligi pasayishi bilan organizmning kasalliklarga qarshi kurashish qobiliyati sussayib ketadi va bu qo'shimcha asoratlarga sabab bo'ladi. O'tkir nur kasalligiga ko'pincha zotiljam, sepsis, tomoq va quloq og'riqi qo'shilishi mumkin. Barcha yuqumli xastaliklar nurlangan bemorlarda og'ir kechadi. Bunda tana harorati ko'pincha ko'tarilib ketadi. Kasallyk qo'zg'algan davr uchun xos belgilardan biri teri va shilliq qavatlar ostiga qon quyilishidir.

Og'ir hollarda katta hajmdagi joylar, ichki a'zolarga (me'da-ichak, bachadon va b. q.) qon quyilishi va qon ketishi kuzatiladi. Bunday qon ketish va qon quyilishlarga trombositlar sonining kamayib o'z vazifasini bajara olmay qolishi, tomirlar devori o'tkazuvchanligining oshib ketishi, qon ivituvchi omillarning yetishmasligi sabab bo'ladi. To'sh suyagi tekshirib ko'rilganda qon hujayralarining yetilishi susayib, keyinchalik suyak iligida hujayralar qolmasligi - pansitopeniya ko'zatiladi. Og'ir hollarda mielokariositlar soni 3-3 o 109/ l. gacha kamayadi. Suyak iligida gipoplastik anemiyaga xos retikulyar hamda plazmatik hujayralar, tiniq bo'lmagan donador neyetrofillar va limfositlar paydo bo'ladi. Isitma. O'tkir nur kasalligi xuruj qilganda tana harorati odatda juda yuqori bo'ladi. Gipertermiya vaqt jihatidan agranulositoz bilan bir vaqtga to'qri keladi. Yurak – tomir tizimi. Nurlangan bemorlarning tomir urishi tezlashib, yurak hajmi kattalashadi, yurak zarblari bo'g'iq bo'lib, yurak ustida sistolik shovqin eshitiladi, qon bosimi pasayadi. Elektrokardiograf miokardning diffo'z zararlanishiga xos belgilarni ko'rsatadi. Ovqat hazm qilish a'zolari. O'tkir nur kasalligida ingichka ichak epiteliysi zararlanib, ichak devori o'tkazuvchanligi oshadi va organizmning kasalliklarga qarshi kurashish qobiliyati pasayib, turli xil yuqumli xastaliklar avj oladi. Natijada ovqat hazm qilish va oziq moddalari surilishi bo'zilib, organizm zaharlanadi. Bemorning ishtahasi pasayib, ko'ngli ayniydi, qorni shishib qusadi, ichi ketadi. Gastroenteritga xos bu belgilardan tashqari, ingichka ichak teshilishi, ichak o'ralib qolishi va ichak shilliq qavati shishib ketishi ham mumkin. Nerv sistemasi. Bemor asabi tekshirib ko'rilganda unda loqaydlik, karaxtlik, pay reflekslarining susayishi ko'zatiladi. Og'ir hollarda miya po'stloqining ta'sirlanishi, nerv sistemasining organik zararlanishi kabi belgilar namoyon bo'ladi. Sog'ayish davrida qondagi ko'rsatkichlar yaxshilanadi. Periferik qonda leykogrammaning chapga to mielosit va promielositlarga surilishida ifodalangan neyetrofillar, retikulositlar, trombositlar va limfositlar soni tezda ko'payadi. Suyak iligida regenerasiya holati ko'zatiladi. Bunda eritroleyko va trombopoez jarayonida uchraydigan, hali yetilmagan hujayralar soni oshib, mitoz davrini boshdan kechirayotgan hujayralar hamda mielokariosntlar miqdori ko'payadi.

Sog'ayish davrida bemorning tana harorati pasayib, ishtahasi ochiladi, umumiy ahvoli yaxshilanib, qon quyilishi to'xtaydi, yuqumli asoratlari yuqoladi". Qon ko'rsatkichlari, yurak va qontomirlar faoliyati yaxshilanadi. Nerv sistemasining zararlanish belgilari kamayadi. Lekin sog'ayish uzoq davom etib, astenik belgilar, qon kursatkichlari o'zgarib turadi. Buning uchun yillar o'tishi bilan o'tkir nur kasalligining uzoq asoratlari: kataraktalar, xavfli o'smalar, leykozlar, irsiy kasalliklar kelib chiqishi mumkin. O'tkir nur kasalligining o'ta og'ir ko'rinishida dastlabki alomatlar juda tez - bir necha o'n minut yoki birinchi soatlarda namoyon bo'ladi. Bunda bemor to'xtovsiz qayt qiladi, holsizlanib hushidan ketadi. Ana shunday shiddat bilan boshlangan kasallik yashirin davrsiz o'tib, organizmning umumiy zaharlanishi, suyak iligi qon ishlab chiqarishining bo'zilishiga xos belgilar namoyon bo'lishi mumkin. Kasallik avj olgan davrda teri osti va shilliq qavatlariga qon quyilishi, yuqumli asoratlari, ichak zararlanishi kabi belgilari ham seziladi. Odatda bemorlar kasallikning 2 - haftasidayoq vafot etadilar. Aralash nurlanish xususiyatlari. Tashqi muhitdagi nurlovchi manba va nurlovchi moddaning birgalikdagi ta'siri natijasida aralash nurlanish sodir bo'ladi. Organizmga radioaktiv moddalar asosan og'iz va nafas yullari, shuningdek yara va kuygan joylardan tushadi, kupincha aralash nurlanish radioaktiv zararlangan joylarda jangovar harakatlar olib borilganda uchraydi. Bu hollarda asosan gamma nurlar ta'siri kuchli bo'lib, odam ichiga, yara va kuygan joylariga tushgan radiaktiv izotoplar kasallikni yana ham oqirlashtiradi, keyinchalik turli asoratlarga sabab bo'ladi.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. E. Y. Kosimov "Ichki kasalliklar propedevtikasi" Toshkent 1996 y
2. A.I.Fillipova. "Sestrinskoe delo v terapii" M 2000g.
3. G. P. Kotelnikov. "Sestrinskoe delo". Professionalnie dissiplini. Uchebnoe posobie Rostov na Donu. 2007.
4. Voенно-polevaya terapiya. Gambiskiy. V. V.Komarov.F.I. 1983g. a. I. Fillipova "Sestrinskoe delo v terapii" Moskva 2000